

власності за рахунок диференціації продукції, дозволяє реалізувати її за вищою ціною й отримувати економічний прибуток, привласнюючи частину надлишку споживача.

Впродовж усього періоду господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності надзвичайно важливу роль у реалізації їх комерційного потенціалу відіграє поточне управління інтелектуальним капіталом суб'єкта господарювання, що включає реалізацію облікової, амортизаційної та податкової політики.

Одним із заключних етапів комерціалізації, що має ключове значення для забезпечення рентабельності інтелектуального капіталу та успішного завершення операційного циклу господарського обороту об'єкту інтелектуальної власності, є екстрагування, тобто вилучення, доданої вартості з ринку шляхом реалізації інноваційної продукції її кінцевим споживачам. На цьому етапі інтелектуальний капітал набуває товарної форми та у процесі реалізації продукції генерує чистий грошовий потік, що привласнюється підприємством.

8. Завершальним етапом комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є аналіз ефективності, що передбачає співставлення загального обсягу інвестицій, пов'язаних із впровадженням інтелектуального капіталу у господарський оборот, та чистого грошового потоку, генерованого у результаті комерційного використання об'єктів інтелектуальної власності. Аналіз ефективності забезпечує дієвий зворотній зв'язок між процесами планування та реалізації передбачених планами заходів у сфері управління господарським оборотом об'єктів інтелектуальної власності, а також формує умови для безперервного удосконалення систем фінансового, організаційного, матеріально-технічного забезпечення та загального менеджменту комерціалізації з метою максимізації рентабельності інтелектуального капіталу та забезпечення його розширеного відтворення

Таким чином, інтелектуальна власність на кожному із етапів комерціалізації робить важливий внесок у конкурентоспроможність підприємства. На жаль, впродовж першого року повномасштабної війни в Україні відбулося сповільнення і навіть зупинка процесів комерціалізації на вітчизняних підприємствах, що знайшло відображення у зниженні реєстраційної активності в середньому на 40%. Як зазначалося вище, фактичне скорочення кількості заявок було більшим або меншим стосовно різних об'єктів інтелектуальної власності, але в усіх випадках динаміка була виключно негативною: скорочення кількості заявок на корисні моделі склало 46,28%, на промислові зразки – 55,07%, на торговельні марки – 48,22%. І хоча наприкінці 2023 р. було зафіксовано зростання кількості заявок у середньому на 34%, досягти довоєнного рівня реєстраційної активності не вдалося [6].

На наш погляд, аналіз статистичних даних переконливо демонструє, що зумовлені воєнним станом руйнування енергетичної та цивільної інфраструктури, макроекономічна нестабільність, зниження реальних доходів населення, дефіцит бюджету, міграція працездатного населення за кордон становлять справжній виклик для розвитку сфери інтелектуальної власності, яка багато в чому залежить від наявних в країні можливостей щодо залучення прямих інвестицій та реалізації інноваційної продукції. Можна виокремити 5 ключових викликів комерціалізації інтелектуальної власності в умовах війни в Україні:

1. Воєнний стан та пов'язані із ним обмеження прав і свобод, постійний ризик враження енергетичної інфраструктури, періодичні атаки російських дронів та ракет на мирні українські міста підвищують інвестиційні ризики до критичного рівня, формують у власників капіталу песимістичні очікування і погіршують інвестиційний клімат. Все це ускладнює залучення інвестицій у проекти, пов'язані із комерціалізацією інтелектуальної власності.

2. Гуманітарна катастрофа, спричинена війною в Україні, зумовила міграцію українців за кордон. Наразі значна частина українських жінок із дітьми, школярі та студенти перебувають за кордоном і мають статус біженців. За оцінками аналітиків на даний момент за кордоном може перебувати від 5 млн. до 8 млн. українців, серед яких науковці, молоді вчені, студенти [7]. Як наслідок, в Україні відбувається планомірне скорочення інтелектуального потенціалу, що обмежує можливості країни у галузі проведення масштабних наукових досліджень, розробки нових технологій та інноваційних продуктів.

3. Мобілізація чоловіків працездатного віку до лав Збройних сил України є вимогою часу і покликана захистити незалежність, зберегти території та захистити життя жінок та дітей. На жаль, дані заходи значно послаблюють трудовий потенціал, особливо з врахуванням виїзду понад 15% населення за кордон. У свою чергу, це може зумовлювати дефіцит фахівців певних спеціальностей і негативно позначатися на швидкості реалізації проектів із розробки та запуску у роботу інноваційних виробництв.

4. Інноваційна діяльність і комерціалізація інтелектуальної власності супроводжуються значними ризиками та дефіцитом фінансових ресурсів, що робить інноваційні підприємства надзвичайно вразливими до впливу факторів зовнішнього середовища, завдяки чому вони потребують зовнішньої підтримки упродовж перших років функціонування. Макроекономічна дестабілізація та масштабні руйнування підприємств, об'єктів інфраструктури, значні видатки та оборону та сектор безпеки під час повномасштабної війни призвели до небаченого дефіциту державного бюджету, який у 2024 р. сягає понад 40% [8]. Україна за рахунок внутрішніх надходжень може забезпечити лише близько 50% бюджетних видатків, які належать до найбільш пріоритетних напрямів (видатки на оборону та соціальні видатки). За даних обставин можливість державної підтримки інноваційних підприємств практично відсутня, що погіршує умови для здійснення інноваційної діяльності в Україні.

5. На тлі макроекономічної дестабілізації, зростання валютного курсу, інфляції та скорочення показників валового випуску під час війни, відбувається зниження реальних доходів населення, що у поєднанні з дефіцитом бюджету призводить до зниження сукупного попиту. Як наслідок, скорочується внутрішній ринок для інноваційної продукції, яка до того ж за рахунок використання новітніх технологій зазвичай має вищу ціну, ніж продукція традиційних галузей господарства.

Отже, аналіз викликів комерціалізації інтелектуальної власності в умовах війни засвідчує, що інноваційна діяльність та інвестиції в інтелектуальний капітал в Україні під час воєнного стану перебувають під впливом цілого комплексу факторів, які негативно позначаються як на попиті, так і на пропозиції інноваційної продукції. При цьому, враховуючи дефіцит бюджету, уряд не в змозі надавати достатню підтримку інноваційній діяльності в умовах повномасштабної війни, коли основним пріоритетом стає належне фінансове забезпечення потреб збройних сил та військово-промислового комплексу.

Висновки. Не зважаючи на наявні безпекові пріоритети, в умовах війни Україні не слід забувати про розвиток інновацій та збереження інтелектуального капіталу, адже від них безпосередньо залежатиме швидкість та ефективність відновлення національної економіки як під час війни, так і у повоєнний період. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності є надійним інструментом для виробництва інноваційної продукції з високою часткою доданої вартості та зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на глобалізованих

товарних ринках. Комерціалізація забезпечує неперервне відтворення інтелектуального капіталу і є складовою операційного циклу діяльності інноваційних підприємств.

Процес комерціалізації становить комплекс заходів, які передбачають поетапне впровадження об'єктів інтелектуальної власності у господарський оборот з метою отримання прибутку. У процесі комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності їх впровадження у господарський оборот може відбуватися у різних формах, а саме: використання у власному виробництві та реалізації інноваційної продукції; створення спільного підприємства; формування стратегічного альянсу з іншими компаніями; передання виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, ліцензування, інжинірингу, франчайзингу тощо. Складність, багатоаспектність та довготривалість процесу комерціалізації вимагає від суб'єкта господарювання постійної уваги, значних витрат часу та коштів для забезпечення ефективного і оперативного управління усіма бізнес-процесами, які прямо пов'язані із впровадженням у виробництво новітніх технологій та виведення на ринок нової продукції. На додачу, власники інноваційного підприємства також приймають на себе основні ризики, що пов'язані із впровадженням результатів інтелектуальної діяльності у виробництво.

Рівень ризиків комерціалізації інтелектуальної власності є принципово іншим, порівняно із традиційними сферами діяльності. На жаль, в умовах повномасштабної війни до наявних фінансових і господарських ризиків комерціалізації інтелектуальної власності додаються безпекові загрози, що підвищує загальну ризикованість інноваційної діяльності до неприпустимо високого для приватних інвесторів рівня. Як наслідок, під час війни значно обмежується поширення інновацій у різних галузях виробництва, а також дуже ускладнюється, а іноді навіть унеможлиблюється, ефективна комерціалізації інтелектуальної власності.

Необхідність масштабних капіталовкладень, висока ризикованість інвестицій, наявність ринкових бар'єрів, обмежений споживчий попит під час війни можуть змусити суб'єктів господарювання відмовитися від активних форм комерціалізації інтелектуального продукту. За даних обставин лише наявні фіскальні преференції, низька вартість інвестиційних ресурсів, додаткові джерела венчурного капіталу або можливості отримання державної підтримки можуть гарантувати комерційну привабливість інвестицій в інтелектуальний капітал та мотивувати суб'єктів господарювання до участі у проектах комерціалізації інтелектуальної власності.

На наше переконання, саме завдяки зазначеним вище міркуванням міжнародна спільнота та стратегічні партнери України повинні фокусувати увагу не лише на військовій допомозі, забезпеченні соціальних виплат та фінансовій підтримці критичних галузей економіки України. Належна увага має приділятися збереженню інтелектуального капіталу, розвитку інноваційного потенціалу та підтримці комерціалізації інтелектуальної власності.

Навіть в надзвичайно складних для держави умовах повномасштабної війни, активна комерціалізація інтелектуальної власності здатна забезпечити Україні умови для створення нових робочих місць, повноцінної реалізації інноваційного потенціалу, технічного оновлення виробництва, налагодження випуску сучасної продукції з новим якісними характеристиками, які здатні задовольняти нові потреби ринку та забезпечувати конкуренту позиції вітчизняних компаній на глобальних товарних ринках.

Література.

1. Базилевич В. Д., Жуковська К. Ю. Розвиток франчайзингового механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 2. С. 36-42. <https://doi.org/10.32782/easterneurope.29-6>
2. Орлюк О. П. Як правильна політика захисту інтелектуальної власності впливає на економічне зростання. *Економічна правда*. 2024. 12 Лютого. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/02/12/709789>
3. Seip M., Van Der Heijden A., Bax M. Scale-ups and intellectual property rights: the role of technological and commercialisation capabilities in firm growth. *International Journal of Innovation Management*. 2022. 26(4). Article №2250033. <https://doi.org/10.1142/S1363919622500335>
4. Becker M., Eigenfeld R., Kerpes T. Understanding the commercialization of intellectual property patents in Europe: Highlighting Implications and Regulations for the biotechnology sector. *Journal of Commercial Biotechnology*. 2023. 28(1). 252-264. <https://doi.org/10.5912/jcb1902>
5. Вірченко В. В. Інтелектуальна власність: теоретичні витoki та економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : Лира-К, 2018. 488 с.
6. Інтелектуальна власність у цифрах : показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2023 рік. Київ : УкрНОІВІ, 2024. 40 с. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf>.
7. Крижний А. За кордоном через війну майже 5 мільйонів українців. *Економічна правда*. 2024. 12 Березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/12/711073/>
8. Паращій О., Сівірін О. Бюджету бракує до \$20 млрд у 2024 р. *Forbes Україна*. 2024. 11 Січня. URL: <http://surl.li/tnuwu>

References

1. Bazylevych V., Zhukovska K. Rozvytok franchaizynhovoho mekhanizmu komertsializatsii ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Development of the franchise mechanism for intellectual property commercialization in Ukraine]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economics, Business and Management*. 2021. 29(2). 36-42. <https://doi.org/10.32782/easterneurope.29-6> [in Ukrainian].
2. Orliuk O. Yak pravylna polityka zakhystu intelektualnoi vlasnosti vplyvaie na ekonomichne zrostannia [How the right intellectual property protection policy affects economic growth]. *Ekonomichna Pravda – Economic Truth*. February 2024. <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/12/709789> [in Ukrainian].
3. Seip M., Van Der Heijden A., Bax M. Scale-ups and intellectual property rights: the role of technological and commercialisation capabilities in firm growth. *International Journal of Innovation Management*. 2022. 26(4). Article №2250033. <https://doi.org/10.1142/S1363919622500335>
4. Becker M., Eigenfeld R., Kerpes T. Understanding the commercialization of intellectual property patents in Europe: Highlighting Implications and Regulations for the biotechnology sector. *Journal of Commercial Biotechnology*. 2023. 28(1). 252-264. <https://doi.org/10.5912/jcb1902>
5. Virchenko V. Intelektualna vlasnist: teoretychni vytoky ta ekonomichni imperatyvy rozvytku [Intellectual property: theoretical origins and economic imperatives of development : monograph]. Kyiv : Lira-K, 2018. 488 p. [in Ukrainian].
6. Intelektualna vlasnist u tsyfrakh : pokaznyky dialnosti u sferi intelektualnoi vlasnosti za 2023 rik [Intellectual property in figures: indicators of activity in the field of intellectual property for 2023.]. Kyiv : UANIPIO, 2024. 40 p. <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf>. [in Ukrainian].
7. Kryzhnyi A. Za kordonom cherez viinu maizhe 5 milioniv ukraintsiv [Almost 5 million Ukrainians are abroad because of the war]. *Ekonomichna Pravda – Economic Truth*. March 2024. <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/12/711073/>
8. Parashchiiy O., Sivirin O. Biudzhetu brakuie do \$20 mlrd u 2024 r. [The budget lacks up to \$20 billion in 2024]. *Forbes Ukraina – Forbes Ukraine*. January 2024. <http://surl.li/tnuwu>

Volodymyr Virchenko, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
virchenko_v@knu.ua

Vira Virchenko, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROSPECTS AND CHALLENGES OF INTELLECTUAL PROPERTY COMMERCIALIZATION DEVELOPMENT DURING THE WAR IN UKRAINE

The paper focuses on studying the nature, current state, challenges and risks of economic turnover of intellectual property during wartime, and also on identifying the prospects for the development of intellectual property commercialization in the context of the economic recovery of Ukraine. The essence and main stages of intellectual property commercialization are analyzed, including acquisition of intellectual property rights, intellectual security provision, valuation of intellectual property rights, planning of the commercialization process, development of depreciation and accounting policies, resource mobilization, manufacturing of innovative products, extracting value added from the market through the sale of innovative products, and analysis of commercialization performance. The authors demonstrate that the introduction of intellectual property objects into commercial activity allows enterprises to technologically upgrade production and generate economic profit by creating and selling innovative products with new consumer characteristics that are able to meet new customer needs, which gives companies an advantage over competitors in the modern globalized markets. The current state and dynamics of intellectual property sphere in Ukraine in the pre-war period and during the full-scale war are investigated. The article shows that russia's full-scale invasion of Ukraine led to an average 40% reduction in the number of applications for registration of intellectual property rights in 2022. Despite the fact that in 2023 the number of applications increased by an average of 47%, it was still not possible to reach the pre-war levels of registration activity. The main challenges and risks of intellectual property commercialization in wartime are identified, including the deterioration of the investment climate, which hinders the fundraising for intellectual property commercialization projects; the reduction of intellectual potential due to the migration of more than 5 million Ukrainians abroad; the objective inability of the state to support innovative companies in Ukraine in the face of a budget deficit. The authors prove that even in the face of existing challenges, active commercialization of intellectual property can enable Ukraine to create new workplaces, realize its innovative potential, upgrade manufacturing facilities, and launch modern products with new high-quality features that can ensure the competitive position of domestic companies in global product markets.

Keywords: *intellectual property, commercialization, intellectual capital, competitiveness, security risks, war in Ukraine.*

УДК 339.9:338.43
JEL F14, F20, Q19
ORCID ID 0000-0001-6615-6225
ORCID ID 0000-0003-1454-0369
DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2024.48.5>

Глуценко Я.І., к.е.н., доцент
КПІ імені Ігоря Сікорського
slavina.ivc@gmail.com

Ожаровська О.В.
студентка 4 курсу
oz.olexandra@gmail.com

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК УКРАЇНИ ТА КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Стаття присвячена питанням міжнародної конкурентоспроможності агропромислового комплексу України та країн світу, які є її найбільшими конкурентами: Бразилії, Китаю, Індії, Туреччини та США. Мета статті була визначена, як визначення переваг та проблем міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу у порівнянні з найбільшими країнами-конкурентами в умовах технологічного розвитку та реалізації Індустрії 4.0. Отримані результати можуть бути використані у розробці концепції підвищення міжнародної конкурентоспроможності АПК України. Для досягнення поставленої мети при проведенні дослідження були використані: метод порівняльного аналізу, економіко-статистичні методи, а саме метод обробки динамічного ряду з метою виділення тренду, графічний та табличний – для наочного представлення спостережуваних даних та результатів дослідження. Аналіз динамічних рядів за 2003-2022рр. довів, що серед досліджуваних країн, Україна має найбільшу частку експорту агропромислового комплексу в ВВП зі значним відривом від інших країн. Оцінювання динаміки сальдо зовнішньої торгівлі показало, що Бразилія, Україна й Індія виступають суттєвими гравцями як нетто-експортери сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку, при цьому такі країни, як США і Китай стають все більш залежними від імпорту сільськогосподарської продукції, виступаючи нетто-імпортерами. Аналіз структури експорту агропромислової продукції продемонстрував, що найбільш високу диверсифікацію експорту агропромислової продукції мають Бразилія, Китай та Індія. Щодо вартості експорту, встановлення лідерування Бразилії та США. Встановлено, що за відносним показником, а саме часткою експорту агропромислових товарів, переважають Бразилія, Індія та Україна. Відзначено значний потенціал зростання міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції, укріплення позицій України у глобальному аграрному сегменті, що може служити індикатором ефективності та конкурентоспроможності українського агропромислового комплексу.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, міжнародна конкурентоспроможність, Індустрія 4.0, експорт, сальдо зовнішньої торгівлі.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі та зростаючому значенні міжнародного економічного співробітництва агропромисловий комплекс стає важливим гравцем на міжнародній арені, особливо в контексті продовольчої безпеки та економічного розвитку. В умовах стрімкого технологічного розвитку та реалізації Індустрії 4.0 агропромисловий комплекс стає не лише важливим сектором економіки, а й предметом виняткового інтересу завдяки інноваційним технологіям та цифровим рішенням, які трансформують спосіб виробництва та управління.

Аналіз останніх публікацій. Враховуючи важливість вітчизняного агропромислового комплексу для міжнародної економічної діяльності нашої країни питання його міжнародної конкурентоспроможності привертають увагу багатьох українських дослідників: Цимбал Л.І., Черницька Т.В. [4], Чалої В.С., Барбуль Є.С. [5], Корогодової О. О. Семенова В. Ф. [2], Кицюк І.В., Фіщук І.О.[1], Мустафаєва Л.А., Босак А.О. [3] та інших. Дослідники визначають, як впливають процеси глобалізації, поглиблення європейської інтеграції на конкурентоспроможність продукції вітчизняного агропромислового комплексу на світовому ринку.

Невирішені частини проблеми. Враховуючи результати наукових досліджень вітчизняних вчених, слід підкреслити подальші дослідження зазначених питань з урахуванням умов Індустрії 4.0. Особливо важливо проаналізувати міжнародну конкурентоспроможність аграрного сектору України у порівнянні з іншими країнами, оскільки ефективність та гнучкість у реагуванні на новітні технологічні виклики стають вирішальними для успішної інтеграції у світові ринки.

Мета статті. Метою даної статті є визначення переваг та проблем міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу у порівнянні з найбільшими країнами-конкурентами в умовах технологічного розвитку та реалізації Індустрії 4.0. Отримані результати можуть бути використані у розробці концепції підвищення міжнародної конкурентоспроможності АПК України.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети авторами були використані такі методи дослідження, як: порівняльний аналіз – для визначення найбільших країн-конкурентів України; економіко-статистичні методи, а саме метод обробки динамічного ряду з метою виділення тренду частки експорту агропромислового комплексу в ВВП і сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами досліджуваних країн; графічний та табличний – для наочного представлення спостережуваних даних та результатів дослідження.

Результати дослідження. Розглянемо трактування поняття «міжнародна конкурентоспроможність» у працях науковців. Слід зазначити, що автори по різному інтерпретують даний термін у своїх дослідженнях.

Так, Брич В. зосереджує увагу на результативності діяльності національних суб'єктів господарювання, враховуючи фактори виробництва та просування продукції [6]. Депперу Д. фокусується на результатах фірм на зовнішніх ринках [9]. Тобто автори досліджують питання міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів мікрорівня.

Щодо макrorівня, то визначення Харламової Г. [7] розглядає міжнародну конкурентоспроможність, як складну економічну категорію, пов'язану з глобальною боротьбою за конкурентні переваги, що акцентує увагу на динамічному характері конкуренції. Петрович П. висвітлює раціональне використання ресурсів та зростання ВВП, як ключові фактори міжнародної конкурентоспроможності [8]. Баклі П. трактує дане поняття, як здатності експортувати товари та послуги, не враховуючи конкуренцію на внутрішньому ринку та інші аспекти.

Визначення Всесвітнього економічного форуму фокусується на здатності економіки досягати постійного економічного зростання, але не враховує такі аспекти, як соціальний розвиток та інноваційність [10].

Ковієло Н. визначає конкурентоспроможність, як комплексну характеристику, охоплюючи економічні та соціальні аспекти, що підкреслює динамічний характер конкуренції та орієнтується на реальні результати та добробут людей. Загалом, визначення Ковієло найбільш повно охоплює різноманітні аспекти міжнародної конкурентоспроможності [11].

Агропромисловий комплекс – складна інтегрована соціально-економічна система взаємопов'язаних галузей з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції, якій притаманні специфічні функціональні ознаки, що здійснюють відтворення виробничих сил і виробничих відносин [12, с. 36]. Враховуючи складнощі цієї системи та розглянуті трактування досліджуваного поняття, пропонуємо під міжнародною конкурентоспроможністю агропромислового комплексу розуміти здатність АПК країни в умовах вільного і справедливого ринку витримувати конкуренцію з боку інших країн на світових ринках сільськогосподарської продукції та продовольства, забезпечувати стійке зростання виробництва та експорту екологічної агропромислової продукції, а також підтримувати та збільшувати реальні доходи та добробут працівників, зайнятих в агросекторі і населення країни в цілому.

Проаналізувавши дані World Trade Organization, ми визначили п'ять найбільших конкурентів для України у сфері агропромислового комплексу, які мають вагомий вплив на міжнародному ринку, до них належать Бразилія, Китай, Індія, Туреччина та США. Кожна країна, що названа вище, має свої специфічні унікальні особливості та конкурентні переваги, які відзначаються у їхній сталій позиції на світовому аграрному виробництві. Виділення цих п'ять країн як основних конкурентів України дасть змогу детально дослідити динаміку їхнього агропромислового комплексу, виявити основні тенденції конкурентоспроможності агропромислового комплексу окремих країн на світовому ринку та використати це у подальших дослідженнях для розробки стратегії розвитку вітчизняного АПК.

Першим розглянемо динаміку частки експорту агропромислового комплексу в валовому внутрішньому продукті обраних країн, її можна визначити як важливий показник, за допомогою якого можна визначити роль та вагомість аграрного сектору в економіці країни (рис.1). Аналізуючи цей аспект, можна виявити тенденції та зміни в економічній структурі цих країн і визначити важливість сільськогосподарського виробництва в національній економіці. Такий підхід є важливим для кращого розуміння взаємодії між сільським господарством та іншими секторами економіки і визначення впливу аграрного сектору на економічний розвиток обраних країн.

Найбільше значення показника у 2022 році спостерігається у Україні (15,11%), Бразилії (7,71%) та Туреччині (3,44%). Аналіз охоплює період з 2003 по 2022 роки. Частка агропромислового комплексу у ВВП Бразилії зросла з 4,33% у 2003 році до 7,71% у 2022 році. Різке зростання з 2020 року, ймовірно, пов'язано з пандемією COVID-19 та порушеннями ланцюгів постачання. Агропромисловий комплекс у Бразилії відіграє важливу роль в економіці, забезпечуючи роботою значну частину населення та експортний дохід, хоча спостерігаються коливання, загальна тенденція зростання вказує на вагомість сільськогосподарського сектору у Бразилії.

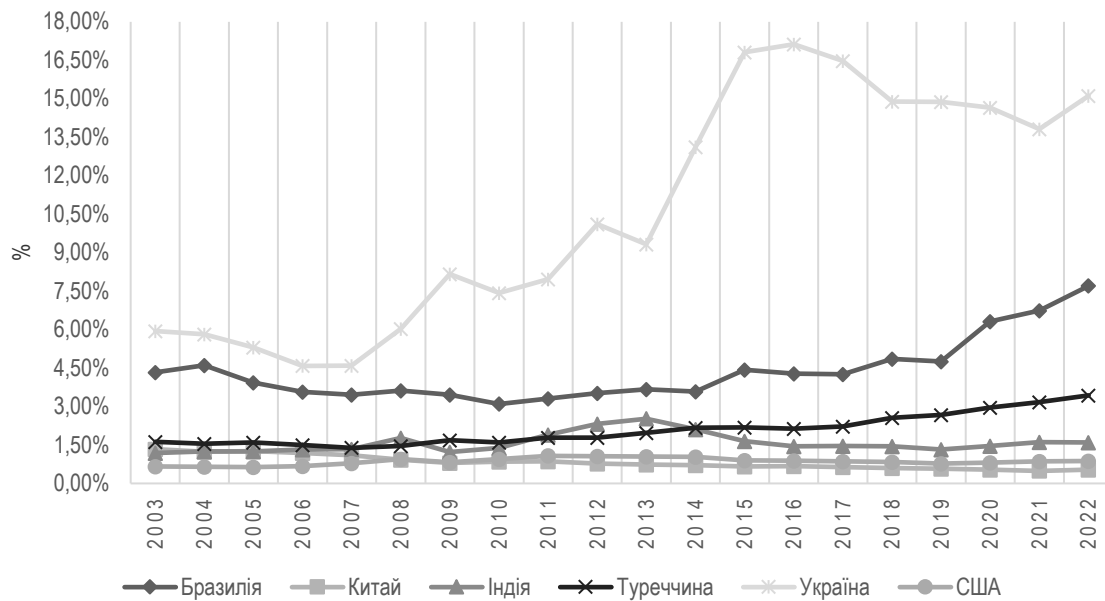

Рис. 1. Динаміка частки експорту агропромислового комплексу в ВВП Бразилії, Китаю, Індії, Туреччини, України та США протягом 2003-2022 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [13], [14]

Значення дослідженого показника Китаю зменшилося з 1,33% у 2003 році до 0,54% у 2022 році. Можемо сказати, що країна зосереджується на інших сферах економіки, таких як промисловість або послуги, для забезпечення власного економічного зростання.

Частка агропромислового комплексу у ВВП Індії незначно збільшилася з 1,19% у 2003 році до 1,60% у 2022 році, та протягом усього досліджуваного періоду є досить нестабільною, протягом останніх трьох років зберігається тенденція зростання. Схоже, що Індія також демонструє тенденцію до розширення інших галузей економіки.

Досліджуваний показник Туреччини зріс з 1,63% у 2003 році до 3,44% у 2022 році. Поступове зростання частки АПК у ВВП країни може свідчити про державну підтримку сільського господарства у країні. Туреччина також показує ріст значущості сільськогосподарського сектору, вона має значний аграрний потенціал, але в порівнянні з іншими країнами ріст не такий стрімкий.

Частка АПК у ВВП України виявляє збільшення з 5,94% у 2003 році до 15,11% у 2022 році, вона значно зросла протягом досліджуваного періоду. Вагоме збільшення частки вказує на значну роль агропромислового комплексу в економіці України, різке зростання з 2014 року пов'язано з девальвацією гривні та початком війни на Сході України. АПК відіграє важливу роль в економіці, адже Україна має значний аграрний потенціал та є важливим експортером сільськогосподарської продукції для світу.

Частка США несуттєво збільшилася з 0,67% у 2003 році до 0,87% у 2022 році, коливання показника відбувалось протягом усього досліджуваного періоду. Таке зменшення може бути пов'язано зі зростанням ролі інших секторів економіки США, окрім агропромислового комплексу. Загалом, досліджуваний показник залишається відносно низьким порівняно з іншими країнами.

Загальна тенденція до дуже повільного зростання вагомості агропромислового сектору в економіці є характерною для багатьох національних економічних систем, що свідчить про процес структурної трансформації. Тим не менше, визначені винятки, серед яких, наприклад,

Бразилія та Україна, у незначній мірі Індія та США, які демонструють збільшення частки сільськогосподарського сектору. Можна розглядати це як важливий аспект їхнього економічного розвитку, що виглядає протилежно загальній тенденції та вказує на унікальні шляхи структурної та економічної модернізації, які знаходять відображення в розвитку агропромислового комплексу цих країн.

Перейдемо до аналізу динаміки сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції, який визначає різницю між обсягами експорту та імпорту агропромислового сектору (рис. 2). Даний показник допоможе визначити, чи країна є нетто-експортером, чи є нетто-імпортером.

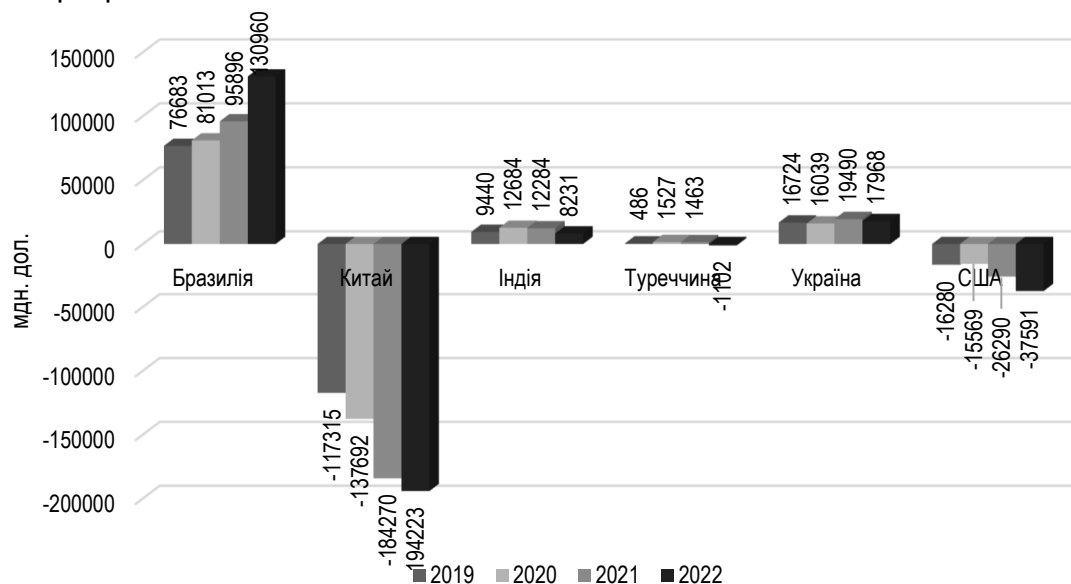

Рис. 2. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами Бразилії, Китаю, Індії, Туреччини, України та США протягом 2019-2022 рр., млн. дол. США

Джерело: розраховано і побудовано авторами за даними [14]

Аналіз динаміки сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією має велике значення у оцінці конкурентоспроможності країни, а також у визначенні її економічної стійкості. Детальне дослідження даного показника зіграє велику роль у розумінні тенденцій у торговельних відносинах країни, її позиції в світовому агропромисловому просторі та можливих перспектив для розвитку цього сектору.

Сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами Бразилії постійно зростає протягом 2019-2022 років. У 2022 році воно сягнуло рекордної позначки 130 960 млн. дол. США, що на 71% більше, ніж у 2019 році, таке зростання свідчить про те, що Бразилія стає все більш значущим експортером сільськогосподарської продукції на світовому ринку, та є нетто-експортером. Бразилія має позитивні показники сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами, що говорить про її високу конкурентоспроможність на світовому ринку.

Показники Китаю протягом досліджуваного періоду постійно погіршувалися, у 2022 році сальдо сягнуло рекордного дефіциту 194 223 млн. дол. США, що на 66% більше, ніж у 2019 році. Такі значення сальдо дозволяють зробити висновок про те, що Китай є нетто-імпортером сільськогосподарської продукції та про його низьку конкурентоспроможність на світовому ринку за таким показником.

Динаміка сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами в Індії протягом періоду з 2019 по 2022 роки виявила певну ступінь нестабільності, що свідчить про помірну

конкурентоспроможність на світовому ринку агропромисловості. У 2022 році сальдо склало 8 231 млн. доларів США, що свідчить про зменшення на 9% порівняно з 2019 роком. Показники аналізу вказують на стратегічні спроби Індії досягти більшої самодостатності у виробництві сільськогосподарської продукції, однак, не дивлячись на ці намагання, країна стикається із складнощами в цьому контексті.

Сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами Туреччини протягом досліджуваного періоду постійно змінювалося. У 2022 році воно вперше за 4 роки стало дефіцитним, сягнувши -1 102 млн. дол. США. Такий оборот свідчить про труднощі, з якими Туреччина може стикатися у власному стратегічному забезпеченні сільськогосподарською продукцією та може вказувати на недоліки у внутрішньому агропромисловому секторі країни і на її низьку конкурентоспроможність на світовому ринку.

Значення сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами України протягом 2019-2022 років демонструвало помірне зростання. У 2022 році воно становило 17 968 млн. дол. США, що відзначає приріст на 7%, порівняно з 2019 роком. Динаміка дає підставу зробити висновок про те, що Україна залишається суттєвим гравцем як нетто-експортер сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку. Збільшення значення сальдо торгівлі відображає укріплення позицій країни у глобальному аграрному сегменті та може служити індикатором ефективності та конкурентоспроможності українського агропромислового комплексу.

Показники США протягом 2019-2022 років демонстрували стійку тенденцію до зменшення. У 2022 році воно сягнуло рекордного дефіциту для країни у розмірі 37 591 млн. дол. США, що удвічі менше, ніж у 2019. Таке погіршення свідчить про те, що США стають все більш залежними від імпорту сільськогосподарської продукції, тобто нетто-імпортером, що може бути спричинене рядом факторів, включаючи зміни в структурі внутрішнього виробництва, споживацьких тенденцій та міжнародної конкуренції.

За цією динамікою також можна зробити висновок, що міжнародний ринок сільськогосподарської продукції з часом стає все більш динамічним і мінливим. Такі країни, такі як Бразилія та Україна, збільшують експорт, а такі як Китай та США, стають більш залежними від імпорту. Подібні зміни можуть мати значний вплив на продовольчу безпеку та ціни на продукти харчування в усьому світі.

У наступному етапі нашого дослідження зосередимося на відсотковому співвідношенні агропромислової продукції в структурі загального експорту кожної з розглянутих країн (табл. 1).

Докладно розглянемо структуру експорту агропромислової продукції в кожній з країн, що є об'єктом нашого аналізу. У Бразилії спостерігається висока диверсифікація експорту агропромислової продукції, з акцентом на овочеві продукти (18,39%) та продукти харчування (9,19%), а значна частка продуктів тваринного походження (7,16%) свідчить про розвинену тваринницьку галузь. Агропромислова продукція не має лідируючих позицій в експорті Китаю. Спостерігаємо низькі частки експорту продуктів харчування (0,97%), шкір тварин (0,93%), овочевих продуктів (0,83%) та продуктів тваринного походження (0,43%). Індія експортує переважно овочеві продукти (5,9%) та продукти харчування (2,88%) та має менші частки продуктів тваринного походження (2,68%) та шкіри тварин (0,75%). У Туреччини збалансований експорт овочевих продуктів (4,34%) та продуктів харчування (4,18%), висока частка біопродуктів (0,93%) свідчить про інноваційний підхід до агросектору. Україна є

лідером за експортом овочевих продуктів, що включають у себе кукурудзу, пшеницю, ріпак, ячмінь і т. д. (23,15%) та біопродуктів (10,08%). Також має значну частку продуктів харчування (5,55%) та продуктів тваринного походження (1,95%). США має потужний експорт овочевих продуктів (5,23%) та продуктів харчування (3,06%), а висока частка продуктів тваринного походження (2,16%) свідчить про розвинену тваринницьку галузь.

Таблиця 1

Структура експорту агропромислових продуктів країн за 2021 рр.

Країна	Група товару	Частка експорту товару від загального експорту	Вартість, млрд. дол.
Бразилія	Овочеві продукти	18,39	52,99
	Продукти харчування	9,19	26,5
	Продукти тваринного походження	7,16	20,7
	Біопродукти тваринного та рослинного походження	1,03	2,96
	Шкури тварин	0,54	1,54
Китай	Продукти харчування	0,97	32,13
	Шкури тварин	0,93	31,1
	Овочеві продукти	0,83	27,5
	Продукти тваринного походження	0,43	14,1
	Біопродукти тваринного та рослинного походження	0,07	1,46
Індія	Овочеві продукти	5,9	23,79
	Продукти харчування	2,88	11,59
	Продукти тваринного походження	2,68	10,8
	Шкури тварин	0,75	3,06
	Біопродукти тваринного та рослинного походження	0,54	2,19
Туреччина	Овочеві продукти	4,34	10,19
	Продукти харчування	4,18	9,77
	Продукти тваринного походження	1,42	3,33
	Біопродукти тваринного та рослинного походження	0,93	2,17
Україна	Овочеві продукти	23,15	16
	Біопродукти тваринного та рослинного походження	10,08	6,96
	Продукти харчування	5,55	3,83
	Продукти тваринного походження	1,95	1,35
США	Овочеві продукти	5,23	85,3
	Продукти харчування	3,06	49,9
	Продукти тваринного походження	2,16	35,2

Джерело: складено за даними [15]

Щодо вартості експорту, Бразилія виходить на лідерську позицію за загальною вартістю експорту агропромислової продукції (104,25 млрд. дол.), де найбільший внесок роблять овочеві продукти (52,99 млрд. дол.) та продукти харчування (26,5 млрд. дол.). США посідають друге місце за загальною вартістю експорту (170,4 млрд. дол.), і овочеві продукти (85,3 млрд. дол.) та продукти харчування (49,9 млрд. дол.) є ключовими експортними товарами. Китай займає третє місце (68,79 млрд. дол.), при цьому продукти харчування (32,13 млрд. дол.) та шкіра тварин (31,1 млрд. дол.) становлять більшу частину експортного доходу. Індія є четвертою за величиною загальною вартістю експорту (40,34 млрд. дол.), де овочеві